

Lausunto uudistettavan lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnoksesta (Diaarinumero VN/24927/2020)

Lakeja säädetään ja muutetaan syystä. Lakimuutosten etukäteisarvioiteja tarvitaan, jotta muutokset ovat edes samansuuntaisia esitettyyn tavoitteeseen nähden. Jälkiarviointia taas tarvitaan, jotta voimme lopulta tietää, että onko lainmuutoksilla saavutettu annettuja tavoitteita. Etenkin jälkiarvioinnin tulee perustua hyviin tutkimusasetelmiin, jotka tulee suunnitella osana varsinaista lakimuutosta. Hyvät tutkimusasetelmat takaavat sen, että arviointia ei voida tehdä myöhemmin poliittisin perustein. Jälkiarvioinnin ei ole tarkoitus miellyttää mitään erityistä ryhmää vaan selvittää politiikkamuutosten kausaalivaikutukset kohdejoukolle. Nykyisellään ikävä kyllä kaiken kirjavaa pohdiskelua kutsutaan vaikutusarviointiksi. Tämä on haitaksi tieteen uskottavuudelle ja koko vaikutusarviointiprosessille laajemmin.

Virkahenkilöille suunnatun ohjeistuksen ei tulisi antaa liikaa tulkinnanvapauksia vaikutusarviointeihin toteuttamiseen liittyen. Esitetty ohjeistus keskittyy liikaa luettelemaan erilaisia mittareita erilaisten vaikutusten mittaamiseksi. Luetteloinnin sijaan tärkeämpää olisi luoda ohjeistus siitä, että miten luotettavat arviointimenetelmät voidaan liittää osaksi lainsäädännön valmistelua ja mitä nämä ovat. Esitetty uusi ohjeisto on hyvin ympäröityä ja tarjoaa tuskin suurta parannusta nykytilaan. Ohjeen tulisi myös kuvata tiedon uskottavuutta tutkimusnäytön vahvuuden mukaan (ks. aiheesta Nieminen, Kanninen ja Karhunen, 2020), jotta virkahenkilöt osaisivat arvioida tiedon luotettavuutta käytetystä arviointimenetelmästä riippuen.

Vaikutusarvioiden suunnittelu ja toteutus kannattaisi keskittää yhdelle julkiselle toimijalle, esimerkiksi valtioneuvostoon. Tällöin vaikutusarviointeihin liittyvää osaamista voitaisiin käyttää joustavasti erilaisten lakihankkeiden valmistelussa ja arvioineissa. Kussakin laissa tulisi ideaalitulanteessa erikseen maininta, tehdäänkö laadukasta, hyvään tutkimusasetelmaan perustavaa arviointia vai ei. Tällöin kävisi selväksi, kuinka uskottavia jälkikäteispohdiskelut ovat. Lisäksi laissa tulisi olla esitettynä tutkimusasetelma (esim. vaiheittain käyttöönotto, kohderyhmien tarkat rajat, satunnaistaminen), joilla vaikutusarvio toteutetaan. Raportissa mainitaan analyysimenetelmät, mutta itseasiassa esimerkiksi satunnaistetussa koeasetelmassa menetelmä on yksinkertaisesti kahden keskiarvon (koe- ja kontrolliryhmä) vertailu. Ohjeen menetelmiä koskeva kappale on poikkeuksellisen suppea ja eikä se juuri tarjoa mitään realistisia työkaluja tai -tapoja arvioinnin kehittämiseen.

Laadukkaat tutkimusasetelmat ovat vaikutusarvioinnin elinehto.¹ Esimerkiksi lääketiedettä ei käytännössä olisi nykyisenkaltaisena ilman satunnaistettua koeasetelmaa. Ikävä kyllä luonnoksessa ei mainita lainkaan tutkimusasetelmia. Teksti tulee kirjoittaa uudestaan siten, että tutkimusasetelmat ovat ohjeen keskiössä.

Näkemyksemme mukaan vaikutusarviointia tulee kehittää Suomessa. Esitetty ohjeluonnos ei ota vakavasti vaikutusten arvioinnin haasteellisuutta eikä tarvetta rakentaa tutkimusasetelma osaksi lakia. Nykyisellään ohjeluonnos on luettelo mitattavista suureista – joka on vain hyvin pieni osa kokonaisuutta – eikä käyttökelpoinen ohje vaikutusarviointien suunnittelun ja tekemisen tueksi.

Helsingissä 26. päivänä huhtikuuta 2022

Hannu Karhunen
tutkimusohjaaja

Ohto Kanninen
johtava tutkija

Viitteet

Nieminen, J. & Kanninen, O. & Karhunen, H. (2020), Työllisyyden nostaminen vaatii systemaattista tiedon kartuttamista työllisyystoimien vaikutuksista, *Talous & Yhteiskunta*, 48:1, 40–45

¹ Olemme aiemmin lausuneet yleisemmin aiheesta täällä:

<https://labore.fi/julkaisu/jalkiarviointi-tulee-vakiinnuttaa-pysyväksi-osaksi-suomalaista-paatoksenteojarjestelmaa/>

